

УДК 339.56:339.543:339.924

Чугасєв О.А.*

ТОРГОВЕЛЬНІ ПОТОКИ ТА МИТНІ ТАРИФИ ЯК ЧИННИК ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В РЕГІОНІ СНД

Торговельні потоки в СНД характеризуються структурною неоднорідністю. Країни регіону різняться за станом торговельного балансу, частки внутрішньорегіональної торгівлі, товарною структурою експорту, рівнем тарифного захисту, участю у СОТ. Це обумовлює різношвидкісний характер інтеграційних процесів в регіоні. Рівень імпорتنих тарифів та тарифних преференцій також характеризує потенційні напрями міжрегіональної торговельної інтеграції.

Ключові слова: міжнародна торгівля, митні тарифи, міжнародна економічна інтеграція, Співдружність Незалежних Держав.

Trade flows in the CIS are often structurally different. Countries of the region have various trade balances, intraregional trade share, commodity structure of exports, tariff protection, and participation in the WTO. It entails multi-speed integration in the region. Tariffs and tariff preferences may mark potential vectors for inter-regional trade integration.

Постановка проблеми. Інтеграційні процеси між країнами є важливим компонентом сучасного економічного життя. Вони надають додаткового стимулу для економічного розвитку, але можуть нести й ризики у разі неготовності до поглибленої інтеграції. У кожній сфері інтеграції є свої передумови. Серед них торговельні потоки та існуючі та потенційні тарифні і нетарифні бар'єри є важливим стимулом не тільки для торговельної інтеграції. Багато країн часто зіштовхуються з проблемою вибору в якій мірі та якому напрямку концентрувати зусилля своєї інтеграційної політики. В такому випадку аналіз наявності передумов є складовою в процесі прийняття рішень та прогнозуванні ймовірних сценаріїв розвитку подій. Регіон СНД є надзвичайно важливим для України, зважаючи на географічну близькість, тісноту економічних та історичних зв'язків.

Аналіз останніх досліджень. В існуючій науковій та аналітичній літературі розглядаються тенденції розвитку та структура торговельних зв'язків країн регіону, ефекти від можливих інтеграційних кроків, проводиться історичний аналіз етапів внутрішньо- та міжрегіональної інтеграції країн СНД, оцінюється мотивація до подальшої інтеграції. Ці проблеми в тому числі розглядають В. Будкін, Є.Винокуров, В.Григоренко, А.Єфіменко, А.Сухоруков, Д.Тарр, Л.Харкова, О.Шепотило, О.Шнирков. З часом можуть відбуваються структурні зрушення в досліджуваних явищах, що вимагає подальших досліджень.

В.С. Будкін, аналізуючи структуру експорту країн СНД у 2006 р., виділив наступні групи країн [1]:

* кандидат економічних наук, доцент кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

- Азербайджан, Туркменістан, Казахстан – країни, переважно зорієнтовані на експорт енергоносіїв, високі ціни на які забезпечували швидкі темпи економічного зростання і профіцит торговельного балансу;
- Російська Федерація, схожа на країни з попередньої групи, але яка має кращі можливості для диверсифікації експорту;
- Білорусь та Узбекистан, які значною мірою експортували готові вироби;
- Країни, експорт яких менш конкурентоспроможний та недиверсифікований, а торговельний баланс дефіцитний: Вірменія (спеціалізація на ювелірних виробках), Грузія і Молдова (продукція виноробства), Киргизстан (золото), Таджикистан (алюміній);
- Україна, яка має можливості до диверсифікації експорту, але де домінуючим експортним товаром є чорні метали, а торговельний баланс перетворився на дефіцитний.

А.А.Сухоруков і В.К.Григоренко розглядають інтеграцію у межах СНД як невід'ємний елемент загальноінтеграційної стратегії України, зокрема зважаючи, що експорт до країн СНД дозволяв утримувати прийнятне сальдо торговельного балансу в умовах імпорту звидти енергоносіїв [2].

А.П. Єфіменко зазначає, що стримуючим фактором для інтеграції в межах СНД є відчуття у національних еліт менших країн, що вони не в змозі конкурувати з російськими елітами. Проблемою стали і посилення диференціації рівня розвитку країн СНД і послаблення позицій галузей економіки, які не вписуються у сировинно-експортоорієнтовану модель [3].

Мета дослідження. Дослідження проводиться з метою визначення тих складових закономірностей поточної внутрішньо- та міжрегіональної торгівлі країн та тарифних обмежень, які можуть бути мотивуючими чинниками для інтеграції країн СНД.

Основні результати дослідження. За останні роки країни СНД збільшили свою вагу у світовій торгівлі товарами: частка їх у експорті світу зросла з 1,5% до 4,4% за період з 1993 по 2011 рр. Це дає можливість говорити про розвиток регіону СНД як одного з центрів економічної сили та наявність об'єктивних передумов для економічної гравітації між країнами. Однак, незважаючи на більшу відкритість економіки, ця частка все ще є меншою ніж у 1963 або 1983 рр., коли економіка СРСР мала більшу вагу у світі [4].

За індексом торговельної інтеграції країн СНД у 2008 р. з регіоном СНД-12 (включаючи на той момент Грузію) найтісніше були інтегровані Білорусь, Киргизстан, Таджикистан і Молдова, а Азербайджан і Росія зорієнтовані переважно на поза регіональні ринки. Щодо окремих пар країн, то найбільш інтегрованими в сфері торгівлі були: Росія – Україна (що також пояснюється величиною економік), Росія – Білорусь, Азербайджан – Грузія, Вірменія – Грузія, Україна – Білорусь, Росія – Казахстан, Україна – Молдова, Україна – Казахстан. Переважно це пари сусідніх держав. Хоча в довгостроковому періоді до того моменту рівень торговельної інтеграції країн регіону знижувався за рахунок розвитку міжрегіональної торгівлі [5].

У 2011 р. хоча основним регіоном-імпортером продукції країн СНД була Європа, ми можемо сказати, що без урахування експорту енергоносіїв на перше місце виходить сам регіон СНД як основний імпортер, так як з 59,6% частки енергоносіїв у експорті країн СНД у 2011 р. 39,4% – це експорт енергоносіїв до Європи.

Сам регіон СНД є основним імпортером своєї ж сільськогосподарської продукції (35,6% її експорту у 2011 р. залишалися в межах регіону, і ця частка мала тенденцію до зростання порівняно з 32,5% у 2005 р.) і продукції обробної промисловості (42,7% і 33,4%, відповідно – явна тенденція до зростання). Також регіон СНД є другим за важливістю імпортером своєї ж продукції чорної металургії (27,8% і 18,3% – явна тенденція до зростання) [4].

За загальною регіональною статистикою ховається достатній рівень структурних неоднорідностей. Так, 69% експорту товарів 9 країн СНД (не враховано Узбекистан та Туркменістан), 61% імпорту і 84% позитивного сальдо торговельного балансу у 2011 р. припадало на Російську Федерацію. Однак частка Російської Федерації саме у взаємній торгівлі країн регіону становила лише 44%, для порівняння: частка України – 23%, Білорусі – 17%, Казахстану – 12%, що створює підґрунтя для економічної зацікавленості цих менших за розміром економік регіону до регіональної співпраці та інтеграції.

При цьому більше половини країн СНД мали дефіцит торговельного балансу. До того ж у переважній більшості країн торговельний баланс був гіршим з іншими країнами СНД, ніж з країнами за межами регіону, а з 9 країн лише дві (Російська Федерація та Азербайджан) мали позитивне сальдо з країнами СНД. Такі неоднорідності є гальмуючим чинником на шляху потенційної валютної інтеграції, але є передумовою для формування спільних стабілізаційних фондів та посилення взаємного руху капіталів. У 2011 р. суттєве покращення проблеми дефіциту торговельного балансу порівняно з 2010 р. відбулося лише у Білорусі на фоні валютної нестабільності, але лише за рахунок торгівлі з країнами за межами регіону [6].

Країни СНД суттєво різняться за рівнем відкритості економіки. Загальносвітовою тенденцією є те, що чим менша країна, тим більш відкритою вона є до торговельних зв'язків з іншими країнами, оскільки не може все виробляти сама. Російська Федерація є найбільш самодостатньою країною. Її зовнішньоторговельний оборот становив 51,4% ВВП у 2009-11 рр., що цілком пояснюється величиною економіки. У випадку Вірменії, зокрема й внаслідок несприятливого геополітичного становища, її потенціал зовнішньої торгівлі недовикористовується. Зовнішньоторговельний оборот цієї невеликої економіки становив лише 64,6% ВВП. Економіка Білорусі, навпаки, є надзвичайно відкритою: її зовнішньоторговельний оборот становив 136,2% ВВП. Тому в неї існує об'єктивна передумова щодо значної зацікавленості у наявності інтеграційних зв'язків. Зовнішньоторговельний оборот Киргизстану становив 137% ВВП, що також свідчить про високу відкритість економіки, але і економіка є меншою. Для своєї величини економіки Україна є суттєво відкритою економікою: її зовнішньоторговельний оборот відносно ВВП становив 104,1%. Більш закономірними є зовнішньоторговельні обороти Молдови (119,6% ВВП), Таджикистану (86,4%), Азербайджану (77,6%), Казахстану (75,5%) [7].

Експорт лише трьох країн у 2011 р. був зорієнтований значною мірою на регіон СНД: Білорусі (48%), Киргизстану (46%), Молдови (41%), України (38%). Решта країн мали частку в межах 20%. Щодо імпорту, СНД був суттєвим джерелом для таких країн: Білорусь (61%), Таджикистан (57%), Казахстан (51%), Киргизстан (51%), Україна (45%). Меншою мірою: Молдова (33%), Вірменія (29%), Азербайджан (26%). І лише Російська Федерація значно менше імпортує з СНД (15%) ніж з решти світу. Кардинальних змін за останні роки у цих частках не відбувалося.

Найшвидше експорт у 2011 р. зростав у менших країнах-членах Митного союзу ЄвразЕС: Білорусі (на 59%) і Казахстані (на 46%), проте переважно за рахунок експорту за межі СНД [6].

Розглянемо додатково ряд важливих аспектів структури зовнішньої торгівлі країн регіону в розрізі окремих країн.

Економіка Азербайджану має специфіку, оскільки 96% її експорту у 2011 р. припадало на мінеральну продукцію (переважно енергоносії). Тому існує швидше структурна подібність економіки Азербайджану до економіки Російської Федерації та інших країн СНД – експортерів енергоносіїв (що є однією з передумов для валютної інтеграції), ніж тісні

торговельні зв'язки. Наприклад, частка ЄС у експорті у 2011 р. становила більше половини – майже 60% [7].

Основна частина експорту Вірменії також спрямовується до ЄС (46% у 2011 р.). [7]. Структурно експорт суттєво відрізнявся: до СНД спрямовувалися товари з переважно двох секторів (продукція харчової промисловості та алкогольні напої), а до решти країн – мінеральні продукти та недорогочінні метали і вироби [8].

Економіка Білорусі є значною мірою диверсифікованою (частка продукції обробної промисловості у експорті становила 49,7% у 2011 р.), але залежною від імпорту енергоносіїв (частка енергоносіїв та мінеральної продукції у імпорті становила 44,3%) [7]. При цьому за переважною частиною енергоносіїв, а також ряду сировинних товарів Білорусь майже повністю залежить від поставок з країн СНД [8]. Це зменшує передумови до валютної інтеграції, але посилює зацікавленість до преференційного доступу до енергоносіїв в умовах Митного союзу ЄврАзЕС.

Значна частина експорту Казахстану припадає на енергоносії та мінеральну продукцію (85% у 2011 р.), а географічно на ЄС (53,8%) [7].

Частка експорту до СНД у сукупному експорті Киргизстану є ще вищою (ніж вказана раніше 44.1%), якщо не враховувати поставки золота до Швейцарії [7].

Відмінність структури експорту Молдови – переважання експорту продукції обробної промисловості (52,7% у 2011 р.) та сільського господарства (42,2%). Основна частина експорту спрямовується до ЄС (48,9%, хоча ця частка не набагато більше частки країн СНД) [7].

У Російській Федерації на частку експорту енергоносіїв та мінеральної продукції припадало 71,8% у 2011 р. Основним споживачем російського експорту є ЄС (його частка 48,4%) [7]. Майже повністю до країн дальнього зарубіжжя у 2011 р. спрямовувався експорт пшениці, залізної руди і концентратів, вугілля, нафти і нафтопродуктів, електроенергії, ряду мінеральних добрив, лісоматеріалів, необробленого нікелю та алюмінію – тобто експорт паливно-сировинного спрямування [8].

Основна частина експорту Таджикистану до країн СНД – бавовняне волокно – продукт, на шляху якого і так встановлюються мінімальні або нульові неpreferenційні імпорتنі тарифи. Ряд енергоносіїв практично повністю постачаються з СНД. Але основними напрямками експорту є Туреччина та Китай [8].

Хоча частка обробної промисловості у експорті України є високою і становила 62,5% у 2011 р., основна її частина припадає на продукцію з низьким ступенем обробки. Наявна значна частка енергоносіїв і мінеральних продуктів у імпорті (37,5%). В ЄС спрямовується майже стільки ж експорту як до Російської Федерації. [7]. Від поставок до СНД майже повністю залежав у 2011 р. експорт бензину автомобільного, дизельного палива та легкових автомобілів, а від поставок до решти країн світу – злаків та кам'яного вугілля. Імпорт енергоносіїв майже повністю забезпечувався за рахунок поставок з країн СНД [8].

Розглянемо тепер питання стабільності надходжень від експорту, залежно від його географічного спрямування в умовах сучасної світової економічної нестабільності (з 2009 р.), щоб перевірити чи виконують внутрішньо регіональна торгівля особливу стабілізуючу роль для країн СНД. Експорт Азербайджану в країни СНД мав помітно кращу динаміку ніж експорт в інші країни у 2009-2011 рр., хоча у 2012 р. ця закономірність змінилася на протилежну. В Казахстані експорт до решти світу ніж до СНД мав кращу динаміку (зокрема переважно у 2010 р.). Український експорт до країн СНД мав лише трохи кращу динаміку ніж експорт до решти країн. У випадку Вірменії, Білорусі, Молдови, Російській Федерації принципової різниці у динаміці надходжень від експорту до СНД та решти

світу в умовах світової економічної нестабільності не спостерігалось. Таджикистан мав нестійку тенденцію щодо почергового переважання швидкості експорту до СНД та експорту до решти світу [6].

Майже всі країни СНД торгують між собою в режимі вільної торгівлі за переважною більшістю товарів. Преференційна маржа (різниця між тарифом в рамках режиму найбільшого сприяння, який надають одна одній країни-члени СОТ, та тарифом в даному випадку в рамках зони вільної торгівлі, який зазвичай є нульовим) може бути достатньо високою. У таких випадках це свідчить про усунення тарифних бар'єрів у взаємній торгівлі, з одного боку, і ризики ефекту відхилення торгівлі, з іншого, якщо залишені високі тарифи заважають закуповувати товари у потенційно більш ефективному постачальника за межами зони вільної торгівлі.

Наприклад, у 2010 р.:

- Україні Російська Федерація забезпечувала преференційну маржу за зваженими за торгівлею тарифами 19,1% за сільськогосподарськими товарами і 8% за промисловими, Казахстан – 11,2% за промисловими товарами;

- Вірменії: Російська Федерація – 30,1% за сільськогосподарськими товарами, а Україна – 36,9%;

- Азербайджану: Російська Федерація – 11,5% за сільськогосподарськими товарами, а Україна – 9,3%;

- Білорусі: Україна – 3,7% за сільськогосподарськими товарами і 1,8% за промисловими, Казахстан – 27,9% за сільськогосподарськими товарами і 12,9% за промисловими, Киргизстан – 24% за сільськогосподарськими товарами;

- Казахстану: Киргизстан – 6,6% за сільськогосподарськими товарами, Російська Федерація – 8,3% за сільськогосподарськими товарами і 3,2% за промисловими;

- Киргизстану: Російська Федерація – 7,5% за сільськогосподарськими товарами і 11,7% за промисловими, Казахстан – 15,9% і 5,9%, відповідно;

- Молдові: Російська Федерація – 19,2% за сільськогосподарськими товарами і 9,2% за промисловими, Білорусь – 17% за сільськогосподарськими товарами, Україна – 16% за сільськогосподарськими товарами і 3,5% за промисловими;

- Російській Федерації: Казахстан – 20,6% за сільськогосподарськими товарами, Білорусь – 21,1% за сільськогосподарськими товарами, Україна 0,9% за промисловими товарами;

- Таджикистану: Російська Федерація – 7,1% за сільськогосподарськими товарами, а Білорусь – 1,8% [9].

Як стверджує О.Шепотило, виходячи з гравітаційної моделі, країни СНД більше ніж це пояснюється моделлю торгують між собою та природними ресурсами, а Центральна Азія та Кавказ мають менші за прогнозовані моделлю зв'язки з Китаєм та Індією. Україна, Молдова і Білорусь відносно недостатньо торгують з ЄС продукцією сільськогосподарства і харчової промисловості [10]. У цьому може проявлятися дія преференційної маржі в рамках режиму вільної торгівлі між країнами СНД.

Додаткові можливості надає Митний союз щодо лібералізації торгівлі енергоносіями та спрощення адміністративних процедур внаслідок скасування митного контролю на внутрішніх кордонах союзу, уніфікації процедур та нормативно-правового поля в сфері торгівлі товарами.

З іншого боку можливе приєднання нових країн-членів до Митного союзу передбачає коригування ставок митних тарифів. У випадку коригування в бік зниження нова країна-член може занадто швидко знизити рівень захисту національного виробника. У випадку

коригування в бік збільшення є ризик порушення зобов'язань в рамках СОТ, що вимагатиме надання тарифних компенсацій іншим країнам.

Наприклад, перегляд Україною своїх зобов'язань, щодо зв'язаних мит може призводити або до необхідності еквівалентних поступок зацікавленим країнам-членам СОТ по інших позиціях або до встановлення додаткових мит на українські товари, щоб компенсувати втрати зацікавлених країн внаслідок зміни зв'язаних тарифів України [12].

При вступі до СОТ Російська Федерація домовилася про один з найвищих середніх рівнів зв'язаного імпортного тарифу у 8,6% серед інших нових країн-членів СОТ, які не є при цьому країнами з найнижчим рівнем розвитку. Для порівняння Йорданія – 15,8%, Оман – 11,6%, Саудівська Аравія – 10,5%, Китай – 9,1%, Латвія – 9,4%, Вірменія – 7,5%, Естонія – 7,3%, Киргизстан – 6,7%, Албанія – 6,6%, Грузія – 6,5%, Македонія – 6,2%, Україна – 6,0%, Молдова – 6,0%, Хорватія – 5,5%, Чорногорія – 5,1%. Серед постсоціалістичних країн у переліку вищим є тільки рівень у Китаї та Латвії [11].

У 2010 р. рівень імпортних митних тарифів в Україні був нижчий ніж у країнах Митного союзу. А порівнюючи ставки мита по галузях в Україні та Митному союзу, а також зв'язані тарифи України, попередньо можемо сказати, що проблемними щодо перегляду мит для України можуть стати в тому числі продукція таких галузей: лісництво, рибальство, харчова промисловість, легка промисловість, деревообробна та паперова промисловість, машинобудування [9;12].

Частковим вирішенням проблеми може бути:

- взаємна компенсація зниження та підвищення тарифів по різних товарах;
- можливе співпадіння нижчих тарифів нової країни-члена з розкладом зниження тарифів, згідно зобов'язань Російської Федерації, вступ якої до СОТ значно впливає на регулювання торгівлі в рамках Митного союзу;
- зниження тарифів Митного союзу до рівня, ближчого до поточного рівня нової країни-члена (Оскільки при утворенні Єдиного митного тарифу Митного союзу за основу (92%) було взято мита Російської Федерації [12], за аналогією можливо припустити, що при вступі нової країни-члена цілком ймовірно незначні зміни у митному тарифі Митного союзу в бік тарифу нової країни-члена) – в такому разі виграш від розширення Митного союзу можуть одержати й країни за межами СНД, які постачають продукцію на ринки Російської Федерації, Білорусі та Казахстану, а національний виробник цих трьох країн зіткнеться з ризиками прискорення зменшення протекціонізму).

Серед позитивних ефектів приєднання до Митного союзу можна назвати можливість спільних дій країн-членів на ринку СНД та за його межами [13]. Також приєднання до Митного союзу є питанням вибору країною стратегічного геополітичного напрямку.

Невелика частка послуг у експорті ряду країн СНД з одного боку свідчить про недовикористані можливості для тіснішої інтеграції в процесі формування спільного ринку, з іншого – часто про гіпертрофоване переважаюче енергетичного або іншого сировинного експорту в економіці деяких з країн. Так, невелике значення експорту послуг в Казахстані (4,4% від сукупного експорту у 2011 р.), Азербайджані (7,1%), Російській Федерації (9,3%), Білорусі (11,2%). Навпаки значення експорту послуг є високим у Вірменії (33,7%) та Киргизстані (36%). Помітним є експорт послуг у Молдові (27,5% від експорту), Таджикистані (22,5%), Україні (21,3%). При цьому основна частина експорту послуг України спрямовувалася у 2010 р. до Російської федерації (43,9%) [14].

Має також перспективи питання лібералізації торгівлі з країнами за межами регіону. Наприклад, серед основних торговельних партнерів експорт України зіштовхувався з найвищими імпортними тарифами у Туреччині (32% для сільськогосподарських товарів і

7,9% для промислових з мінімальною преференційною маржою). У той же час, експорт до ЄС зіштовхувався з меншими тарифними бар'єрами (3,4% мінус 1,4% преференційної маржі для сільськогосподарських товарів і 0,8% мінус 0,6% для промислових).

Вірменія має мало тарифних стимулів для подальшої взаємної тарифної лібералізації з основними торговельними партнерами, оскільки вже забезпечена ними значною мірою тарифними преференціями.

Азербайджан, враховуючи структуру експорту, також має мало тарифних стимулів для подальшої взаємної тарифної лібералізації.

Білорусь зіштовхувалася при експорті в ЄС з 4,3% митом за сільськогосподарськими товарами і 1,1% за промисловими, при експорті в Китай – з 3,7% митом для промислових товарів.

Казахстан – при експорті в Туреччину з 118,4% митом за сільськогосподарськими товарами, в ЄС – 6,1% митом за сільськогосподарськими товарами.

Киргизстан – при експорті в Туреччину з 12,9% митом за сільськогосподарськими товарами, в Китай – 9,7% митом за сільськогосподарськими товарами і 1,7% за промисловими.

Для Молдови є проблемним 37,2% мито в Туреччині для її сільськогосподарських товарів і 12,1% мито в Бразилії для її промислових товарів. В ЄС та по промислових товарах в Туреччині Молдова вже користується повними тарифними преференціями.

Російська Федерація зіштовхувалася при експорті в Туреччину з 84,3% митом за сільськогосподарськими товарами, в ЄС – 4,7% митом за сільськогосподарськими товарами мінус 1,9% преференційна маржа, в Китай з 1,9% митом за промисловими товарами.

Для Таджикистану є проблемним 3,1% мито в Туреччині для її промислових товарів і 1% мито Республіці Кореї для її промислових товарів [9].

Таким чином, закономірними вмотивованими векторами позарегіональної торговельної інтеграції для ряду країн можуть бути:

- Туреччина (враховуючи відносно високий рівень тарифів, зокрема за сільськогосподарськими товарами);

- ЄС (але товарна структура торговельних потоків може призвести до неоднозначного балансу виграшу між учасниками угоди про вільну торгівлю, зокрема Зона вільної торгівлі з ЄС не стільки відкриває його ринки для Української продукції, скільки український ринок для товарів з ЄС, переважно харчової продукції, машин і устаткування, проти яких діють імпорتنі мита в Україні [13]),

- Китай (але висока конкурентоспроможність китайського експорту є стримуючим фактором для взаємної лібералізації торгівлі).

Хоча імпорتنі тарифи і виконують фіскальну функцію, їх частка у формуванні доходів бюджету далеко не основна, тому втрати доходів бюджету не є критичним фактором стримування позарегіональних інтеграційних процесів (у 2008-10 рр. 3,9% в Азербайджані, 4,4% в Україні, 5,2% у Вірменії, 5,6% в Російській Федерації, 6,0% у Казахстані, 6,1% у Білорусі, 6,8% у Молдові і лише в Киргизстані 13,9%) [7].

Висновки. За винятком енергоносіїв експорт країн СНД є значною мірою внутрішньорегіональним. Сукупність інтеграційних мотивів країн ускладнюється різницею у вазі країн у зовнішній торгівлі, стані торговельного балансу, відкритості економіки, частці внутрішньорегіональної торгівлі, галузевій структурі експорту. Наявні контрасти у торговельному балансі енергоносіями, з одного боку сприяють поглибленню торговельної інтеграції, проте створюють передумови лише для фрагментарної потенційної валютної інтеграції. В країнах є галузі, зацікавлені у внутрішньорегіональних інтеграційних зв'яз-

ках, і такі, що зорієнтовані на позарегіональну торгівлю. Особливої стабілізаційної ролі внутрішньорегіонального ринку СНД для експорту країн-членів під час глобальних кризових явищ не виявлено. Наявність суттєвих тарифних преференцій обумовлює посилені торговельні зв'язки в межах СНД порівняно з іншими країнами, розташованими на схожій відстані. Поглиблена торговельна інтеграція у формі Митного союзу має змішану мотивацію за різних сценаріїв гармонізації тарифів. Інтеграційні зв'язки в сфері послуг для країн з неенергетичним експортом є важливою складовою економічних інтересів. Виходячи з зовнішніх тарифних обмежень, основні потенційні вектори позарегіональної інтеграції для ряду країн СНД – ЄС, Туреччина, Китай, хоча необхідність надання зустрічних преференцій, може бути пов'язана з ризиками. При цьому прямі ризики внаслідок зниження митних доходів не є настільки стримуючим фактором.

Подальші дослідження мають враховувати майбутні структурні зрушення у торговельних потоках, динаміку тарифних і нетарифних бар'єрів, стан економічної кон'юнктури на основних ринках для експорту країн СНД.

Список використаних джерел

1. Будкін В.С. Спільне і специфічне у зовнішній торгівлі України та інших держав СНД // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. – Вип. 72 (Ч. I). – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2008. – С.105-109.
2. Сухоруков А.А., Григоренко В.К. Пріоритети економічної інтеграції України на просторі СНД // Стратегічна панорама. – 2007. – №3. – С.126-129.
3. Єфіменко А.П. Економічні передумови і наслідки запровадження та функціонування зони вільної торгівлі СНД // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія “Міжнародні відносини”. – Вип. 29-30. – К.: ВЦ “Київський університет”, 2004. – С.134-136.
4. International Trade Statistics 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.wto.org/english/res_e/statis_e/its2012_e/its12_toc_e.htm
5. Система Индикаторов Евразийской Интеграции. – Алматы: Евразийский Банк Развития, 2009. – 160 с.
6. СНГ – Межгосударственный статистический комитет СНГ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cisstat.com/>
7. WTO Trade Profiles [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFHome.aspx?Language=E>
8. Информация о внешнеторговых отношениях государств-участников СНГ в 2011 году. – М.: Исполнительный комитет СНГ, 2012. – 27 с.
9. WTO Tariff Profiles [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://stat.wto.org/Tariff-Profile/WSDBTariffPFHome.aspx?Language=E>
10. Shepotylo O. Gravity with zeros: estimating trade potential of CIS countries. Discussion Paper Series №16. – Kyiv School of Economics and Kyiv Economics Institute, March 2009. – 46 p.
11. Shepotylo O., Tarr D.G. Impact of WTO Accession and the Customs Union on the Bound and Applied Tariff Rates of the Russian Federation. Policy Research Working Paper № 6161. – The World Bank Development Research Group, Trade and Integration Team & Europe and Central Asia Region Poverty Reduction and Economic Management Unit, August 2012. – 32 p.

12. Шнирков О.О. Рівні тарифного захисту країн Митного союзу та України // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. – Вип. 108 (Ч. II). – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2012. – С.63-67.
13. Харкова Л.О. Інтеграційний вектор України: Митний союз чи зона вільної торгівлі? // Актуальні проблеми міжнародних відносин: Збірник наукових праць. – Вип. 100 (Ч. I). – К.: Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут міжнародних відносин, 2011. – С.234-239.
14. WTO Services Profiles [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://stat.wto.org/ServiceProfile/WSDBServicePFHome.aspx?Language=E>